

ΘΑΝΑΣΗΣ ΔΟΥΜΑΚΗΣ

Το αρματολίκι του κάτω Ολύμπου και οι Τζαχειλαίοι της Ραψάνης

Α. Εισαγωγικά

Είναι γνωστό ότι η περιοχή του Ολύμπου και κυρίως αυτή του κάτω Ολύμπου έπαιξε σημαντικό ρόλο στην οργάνωση του κλεφταρματολικού συστήματος στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Όπως υποστήριξε και ο Αλέξης Πολίτης, ο κάτω Όλυμπος - περιοχή κατεχοχόν πυκνοκατοικημένη - φιλοξενούσε τους κλέφτες και μόνο σε περιόδους άγριου κυνηγητού έβρισκαν αυτοί καταφύγιο στον άνω Όλυμπο.¹

Στο κλεφταρματολικό λοιπόν σύστημα του κάτω Ολύμπου η Ραψάνη - η πιο πυκνοκατοικημένη κωμόπολη της περιοχής - είχε να παίξει ένα σημαντικό ρόλο, ιδίως αν λάβει κανείς υπόψη τη γεωγραφική της θέση: είναι ορεινό χωριό, που σημαίνει ότι μπορούσε να παράσχει σχετική ασφάλεια στους κατοίκους από τις αυθαιρεσίες των Τούρκων, ενώ συνδεόταν μέσω ενός καλού σχετικά οδικού δικτύου με άλλα ορεινά χωριά (Καλλιπεύκη, Κρασιά, Καρυά) που αποτελούσαν το φυσικό καταφύγιο των κλεφτών της περιοχής. Να ληφθεί ακόμη υπόψη η γειτνίαση της θέσης με την κοιλάδα των Τερπών, που ήταν πέρασμα με ιδιαίτερη στρατιωτική σημασία ακόμη από την αρχαιότητα.

Σ' αυτήν ακριβώς την περιοχή οργανώθηκε στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας ένα από τα σημαντικότερα αρματολίκια του Ολύμπου με καπετάνιους την περίφημη οικογένεια των Τζαχειλαίων, κλεφταρματολών που συνέδεσαν το όνομά τους με τη Ραψάνη, την έδρα του αρματολικιού. Παρόλο που η κατάσταση γενικότερα ήταν ρευστή και το μέλλον των κλεφταρματολών αβέβαιο, παγιώθηκε ωστόσο στην περιοχή σχετική τάξη που επέτρεψε την οικονομική ανάπτυξη της κωμόπολης. Η Ρα-

1. Αλ. Πολίτη, Το δημοτικό τραγούδι, τα κλέφτικα, «Ερμής», (1973), σελ. 10'.

ψάνη παρέμεινε ασφαλώς το διοικητικό κέντρο της περιοχής και μετά την κατάργηση του αρματολικού συστήματος το 1836.²

Β. Η ίδρυση του αρματολικιού

Σύμφωνα με τον Απ. Βακαλόπουλο το πρώτο αρματολίκι στον ελληνικό χώρο ιδρύθηκε στα Άγραφα επί Μουράτ Β' (1421-1451).³ Είναι μάλιστα πολύ πιθανό το δεύτερο αρματολίκι να ιδρύθηκε στον Όλυμπο με πρώτο καπετάνιο τον Καραμιχάλη, για τον οποίο όμως δε γνωρίζουμε οτιδήποτε άλλο.⁴ Η πρώτη όμως επίσημη μαρτυρία για την ίδρυση αρματολικιού στον Όλυμπο προέρχεται από τον Αραβαντινό, σύμφωνα με τον οποίο η τουρκική διοίκηση ίδρυσε το 1537 στον ελληνικό χώρο 15 αρματολίκια, από τα οποία τα πέντε αναφέρονται στην περιοχή της Θεσσαλίας.⁵ Ένα από αυτά ήταν αυτό του Ολύμπου.

Είναι προφανές ότι η ίδρυση αρματολικιού στον Όλυμπο είχε να κάνει με την εξασφάλιση δυο πολύ σημαντικών περασμάτων των Τεμπών και της Ελασσόνας. Αυτό σημαίνει ότι γεωγραφική διαμόρφωση της περιοχής επέβαλε την ανάγκη να διαιρεθεί ο χώρος σε περισσότερο του ενός αρματολίκια. Σύμφωνα με τον Κασομούλη κατά το 18ο αι. ήκμασαν στον Όλυμπο δύο σπουδαίοι αρματολοί: Ο Ζήδρος (1720-1770) στην περιοχή της Ελασσόνας και ο Λάζος (1710-1760 ή 1770) στην ανατολική περιοχή του Ολύμπου. Και οι δυο είχαν υπό τον έλεγχό τους την περιοχή που εκτείνεται μεταξύ των ποταμών Σαλαμβριάς (Πηνειού) και Βιστρίτζας (Αλιάκμονα).⁶

Οι ανωτέρω οπλαρχηγοί έλαβαν μέρος στην επανάσταση του 1770 και ύστερα από ένα άγριο κυνηγητό από τους Τούρκους κατέφυγαν στο Μεσολόγγι και κλείστηκαν μαζί με άλλους αγωνιστές στο Αιτωλικό. Ακο-

2. Αλ. Πολίτη, *ό.π.*, σελ. κζ.

3. Απ. Βακαλοπούλου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Α'*, Θεσσαλονίκη 1961, σελ. 213.

4. Απ. Βακαλοπούλου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Β'*, Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 320.

5. Π. Αραβαντινού, *Χρονογραφία Ηπείρου, Α'*, Αθήνα 1856, σελ. 194.

6. Ν. Κασομούλη, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της επανάστασεως 1821 - 1833, 1*, σελ. 17.

λούθησε, ως γνωστό, ανακωχή ανάμεσα στους κλεφταρματολούς και στην τουρκική διοίκηση που τους επέτρεψε να επανέλθουν στα αρματολίκια τους.⁷

Αλλά ταυτόχρονα η επιστροφή αυτή σηματοδότησε τη διάσπαση των αρματολικιών τους σε μικρότερα. Αυτό ακριβώς συνέβη και στον Όλυμπο, όπου το αρματολίκι του Λάζου διαιρέθηκε σε μικρότερα τμήματα (κόλια) τουλάχιστον δύο. Το ένα από αυτά εκτεινόταν στην περιοχή του κάτω Ολύμπου και είχε ως έδρα τη Ραψάνη με αρχηγό τον καπετάν Κώστα Τζαχειλά. Είναι όμως πολύ πιθανό να προϋπήρχε το αρματολίκι, είτε αυτόνομο είτε να αποτελούσε κόλι (τμήμα) ενός ευρύτερου αρματολικιού, αν στηριχτούμε στη φράση του Κασομούλη «ως χηρεύοντος»⁸ δηλαδή χήρευε το αρματολίκι και γύρω στα 1770 ανέλαβε την ευθύνη της περιοχής ο Τζαχειλάς. Πού οφείλεται όμως η διαίρεση του αρματολικιού του Λάζου; Προφανώς στη ρευστότητα των πολιτικοστρατιωτικών συνθηκών στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας, εξαιτίας της επιθετικότητας του Αλή πασά, αλλά και του ρωσοτουρκικού πολέμου (1787-1792).

Ο Αλέξης Πολίτης δέχεται ότι το μοίρασμα των αρματολικιών του Ολύμπου έγινε κατά τη χρονική περίοδο που ο Αλή πασάς έλειπε στη Βουλγαρία, στην εκστρατεία που επιχείρησε εναντίον του πασά του Βιδινίου το έτος 1798.⁹ Φαίνεται ότι οι Έλληνες οπλαρχηγοί βρήκαν την ευκαιρία να διώξουν τους Αλβανούς δερβεγανάδες από την ευρύτερη περιοχή του Ολύμπου και να μοιράσουν τα αρματολίκια.

Γ' Οι Τζαχειλαίοι της Ραψάνης

Ο Τζαχειλάς κατά τον Κασομούλη είναι ο πρώτος γνωστός αρματολός που έδρασε στην περιοχή της Ραψάνης. Η δράση του καλύπτει το χρονικό διάστημα από το 1770 ως το 1807. Οι πληροφορίες που έχουμε

7. Ν. Κασομούλη, *ό.π.*, σελ. 21-22.

8. Ν. Κασομούλη, *ό.π.*, σελ. 49.

9. Αλ. Πολίτη, το δημοτικό τραγούδι, τα κλέφτικα, «Ερμής», 1973, σελ. 55.

για το πρόσωπό του και τη δράση του είναι λιγοστές. Ο Κασομούλης αναφέρει ότι παιδιά αυτά ήταν ο Δήμος (1790-1839), άκληρος, και ο Γεώργιος (1795-1883) επίσης άκληρος.¹⁰ Το βαπτιστικό του ήταν Κώστας, όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς σε δύο χειρόγραφα που φυλάγονται στη βιβλιοθήκη του μοναστηριού «Ολυμπιώτισσα» της Ελασσόνας.¹¹

Στα παραπάνω χειρόγραφα, στα οποία γίνεται αναφορά στα ονόματα των Τζαχειλαίων, φαίνεται ότι τόπος καταγωγής τους ήταν η Καρυά του Ολύμπου, ενώ πιθανολογείται ακόμη ότι ο Γιώργιος Τζαχειλας δεν ήταν γιός του καπετάν Κώστα Τζαχειλα αλλά του αδελφού του Στέριου, άρα πρώτος εξάδελφος του Δήμου.¹² Ασφαλώς για την τεκμηρίωση των συμπερασμάτων αυτών απαιτούνται περισσότερα στοιχεία.

Ο Γεώργιος Τζαχειλας, είτε ήταν αδελφός είτε εξάδελφος του Δήμου, έχει να επιδείξει πλούσια αγωνιστική δράση. Έλαβε μέρος στην επανάσταση του 1821, αφού πολέμησε στα Μακεδονία (μάχη της Νάουσας 1822), ενώ στη συνέχεια πέρασε στη Σκιάθο, Εύβοια, Αττική.¹³ Στα 1833 βρέθηκε πάλι στον Όλυμπο, προκειμένου να προσφέρει τις υπηρεσίες του στο Δήμο Τζαχειλα στη μάχη της Καρυάς. Τούτο φαίνεται σε δυο δημοτικά τραγούδια που διέσωσε ο Αθ. Οικονομίδης στη συλλογή «Τραγούδια του Ολύμπου».¹⁴ Στην επανάσταση του 1854 βρέθηκε εκ νέου στην επαναστατημένη Θεσσαλία πολεμώντας στο πλευρό του Θεόδωρου Ζιάκα. Στον Όλυμπο πολέμησε για τελευταία φορά το έτος 1878, σε προχωρημένη πια ηλικία, στη μάχη του προφήτη Ηλία στα νότια της Ραψάνης.¹⁵ Πέντε χρόνια αργότερα τον βρήκε ο θάνατος στη Λαμία, το έ-

10. Ν. Κασομούλη, *ό.π.*, σελ. 11.

11. Ε. Σκουβαρά, *Ολυμπιώτισσα*, Αθήνα 1967, σελ. 115, 146.

12. Στ. Ανδρώνη, Ένα σπαρμιώτικο χειρόγραφο (1602 - 1798), *Θ.ΗΜ.*, τόμ. 9ος, Λάρισα 1986, σελ. 12-13.

13. Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος, Λαρούς, Μιτριάννινα», τόμ. 57, σελ. 167.

14. Αθ. Οικονομίδης, *Τραγούδια του Ολύμπου*, εν Αθήναις 1881, σελ. 23.

15. Αθ. Οικονομίδης, *ό.π.*, σελ. 78.

τος 1883, όπου έζησε, όπως φαίνεται, στα μεσοδιαστήματα της αγωνιστικής του δράσης.¹⁶

Έναν ακόμη Τζαχειλά, τον καπετάν Κωτούλα, αγνοεί τελείως ο Κασομούλης. Οι πληροφορίες ωστόσο που έχουμε συγκλίνουν στο γεγονός ότι ήταν αδελφός του Δήμου και έδρασε ως κλεφταρματολός στην περιοχή της Ραψάνης. Σκοτώθηκε το 1833 κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης ανάμεσα στους Τζαχειλαίους και στους προεστούς της Ραψάνης.¹⁷ Σήμερα στους κατοίκους του χωριού είναι ακόμη γνωστό το τοπωνύμιο «στου Κωτούλα», πιθανός τόπος εκτέλεσής του.

Το πιο σημαντικό πρόσωπο της οικογένειας των Τζαχειλαίων ήταν ο Δήμος Τζαχειλάς, που συνέδεσε το όνομά του με τη Ραψάνη, αφού επί τριάντα και πλέον έτη υπήρξε ο αδιαφιλονίκητος αρχηγός της περιοχής με έδρα τη Ραψάνη. Φαίνεται ότι παρέμεινε στο χώρο του ως την κατάργηση του αρματολικού συστήματος το έτος 1836 και ότι στη συνέχεια κατέφυγε στη Λαμία, όπου τον βρήκε ο θάνατος το 1839.¹⁸

Πολλές πληροφορίες για τον περίφημο κλεφταρματολό του Ολύμπου περιέχονται στο βιβλίο του D. Urquhart, όταν ο τελευταίος, συνεπαρμένος από τη δόξα του Δήμου Τζαχειλά, αποφάσισε το 1830 να τον επισκεφτεί στην Καρυά του Ολύμπου,¹⁹ μεταγενέστερη έδρα του αρματολικιού. Ο άγγλος περιηγητής του περιγράφει ως άτομο με δυνατή προσωπικότητα. Ήταν έξυπνος, απλός στη συμπεριφορά του και δεν παραμελούσε τα καθήκοντά του ως αρματολού, που ήταν η εμπέδωση της τάξης και η απονομή της δικαιοσύνης στην περιοχή. Μας τον παρουσιάζει επίσης με ιδιαίτερες ευαισθησίες, αφού κατά την επίσκεψή του στην Καρυά ο Δήμος Τζαχειλάς του έδειξε έναν πανέμορφο κήπο με πολύ μεγάλη ποικιλία λουλουδιών. Εντύπωση επίσης προκαλεί το ενδιαφέρον

16. Δ. Θ. Νάτσιου, Θεσσαλοί αγωνιστές του '21 αποβιώσαντες στη Λαμία, *Πρακτικά 3ου συνεδρίου λαρισαϊκών σπουδών*, Λάρισα 1997, σελ. 397.

17. Ιω. Λεονάρδου, Νεωτάτη της Θεσσαλίας Χωρογραφία, Εισαγωγή, σχόλια, επιμέλεια Κ. Σπανός, εκδ. «Θετταλός» Λάρισα, 1992, σελ. 76.

18. Δ.Θ. Νάτσιου, *ό.π.*, σελ. 404.

19. David Urquhart, Ταξίδι στη Θεσσαλία του 1830, *Θ.ΗΜ.* τομ. 24, Λάρισα 1993, σελ. 185-186.

του για έναν ρωμαϊκό τάφο που βρέθηκε στον κήπο του καθώς και για τη συλλογή ρωμαϊκών και άλλων νομισμάτων.

Οι σχέσεις του με τους κατοίκους του χωριού ήταν γενικά καλές. Από την αφήγηση του Urquhart φαίνεται όμως το απότομο του χαρακτήρα του, αφού την ηρεμία του και την ευγένειά του ήταν δυνατό να τις διαδεχτούν το αγριεμένο ύφος και ο ασυγκράτητος θυμός του, που εκδηλωνόταν με τις απότομες κινήσεις των χεριών του και με τις απειλές που εξεστόμιζε.

Προς τον ξένο επισκέπτη ο Δήμος Τζαχείλας συμπεριφέρεται με ευγένεια και εκδηλώνει αισθήματα αγνής φιλοξενίας. Ο ίδιος παρήγγειλε από την Καρυά στους Ραφανιώτες να ετοιμάσουν στον υψηλό ξένο φιλοξενία αντάξια του ονόματός του. Οι σκηνές που περιγράφονται στο οδοιπορικό κατά την επίσκεψή τους στη Ραψάνη είναι καθαρά ομηρικές. Τα καλωσορίσματα εκ μέρους των Ραφανιωτών, το ψήσιμο του αρνιού, οι ευχές για «Χρόνια πολλά», το γεύμα, η εκδήλωση μαντικής τέχνης από τον καπετάνιο, αλλά και η απονομή δικαιοσύνης από τον ίδιο προσωπικά θυμίζουν πράγματι ομηρική εποχή. Ιδού ένα απόσπασμα από το γεύμα:

«...Πριν καλά - καλά γετούμε το κοκορέτσι, δύο άλλοι μας έφεραν τα νεφρά. Μετά πρόσφεραν, με πολλή επισημότητα, το κόκκαλο του δεξιού ώμου στον καπετάν Δήμο, ο οποίος το καθάρισε πολύ προσεκτικά, ενώ όλοι σιωπούσαν. Το εξέτασε από τις δυο πλευρές με προσοχή, το σήκωσε ψηλά στον ήλιο και έκαμε τις προγνώσεις του. Ο δρόμος των Ελλήνων ήταν λαμπερός χωρίς τάφους, ενώ των Τούρκων σκοτεινός και ομιχλώδεις. Τα λιβάδια του οικοδεσπότη θα γέμιζαν με κάτασπρα κοπάδια, και η οικοδέσποινα θα έφερνε στον κόσμο, πολύ σύντομα, ένα γιο ίδιον μ' αυτόν».²⁰

Από το ανωτέρω απόσπασμα εκτός των άλλων διαφαίνεται και η ελληνική συνείδηση του κλεφταρματολού και η αντίθεσή του προς τους Τούρκους. Το γεγονός άλλωστε ότι παρέμεινε στο αρματολίκι του επί σει-

20. D. Urquhart, *ό.π.*, σελ. 191.

ρά ετών συγκρουόμενος με τους Τούρκους δείχνει την προσήλωση στα καθήκοντά του.

Στο οδοιπορικό αναφέρεται επίσης ότι η τακτική δύναμη του Δήμου Τζαχειλα ανερχόταν μόνο σε 50 άνδρες, ενώ μπορούσε να στρατολογήσει μέχρι 500,²¹ αριθμός που κρίνεται μάλλον υπερβολικός. Η άποψη, ότι η τακτική του δύναμη δε ξεπερνούσε τους 50 ή 60 άνδρες, ενισχύεται και από ένα άλλο σημείωμα αναφερόμενο στη δεκαετία του 1810-1820, αλλά γραμμένο το 1835 από τον Ιγνάτιο Σταγών.²²

Όλες αυτές οι πληροφορίες φωτίζουν με χαρακτηριστικό τρόπο την εποχή αυτή και δείχνουν την οργάνωση του αρματολικιού και τη δύναμη του Δήμου Τζαχειλα.

Δ. Τα όρια του αρματολικιού και η έδρα του

Αν στηριχτούμε στον Κασομούλη, το αρματολίκι του κάτω Ολύμπου είχε αρκετά μεγάλη έκταση· τα ανατολικά του όρια έφταναν ως την περιοχή της Αιγάνης, αφού ανατολικότερα ιδρύθηκε την ίδια περίπου εποχή το αρματολίκι περιοχής Πλαταμώνα με αρχηγό τον κλεφταρματολό Νικόλαο Τσακνάκη.²³ Τα δυτικά του όρια έφταναν ως την περιοχή της Ελασσόνας, όπου δέσποζε ο περίφημος Νικοτσάρας.²⁴ Τα βόρεια όρια του αρματολικιού αποτελούσαν οι ψηλές βουνοκορφές του άνω Ολύμπου, ενώ τα νότια η κοιλάδα των Τεμπών.

Πολύ ενδιαφέρουσες είναι οι πληροφορίες που αντλούμε από το οδοιπορικό του Urquhart για τα χωριά που βρίσκονται στη ζώνη ευθύνης του Δήμου Τζαχειλα.

Από μια λοιπόν καταγραφή του 1820 φαίνεται ότι η Ραψάνη έχει 1000 σπίτια, η Κρανιά 600, ο Πυργετός 300, η Αιγάνη 40, η Αβαρνίτζα (που διαλύθηκε) 150, Πούρλες (Παλιοί Πόροι) 150, ο Νεζερός (Καλλιπεύ-

21. D. Urquhart, *ό.π.*, σελ. 190.

22. Απ. Βακαλοπούλου, *Ιστορία της Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 535.

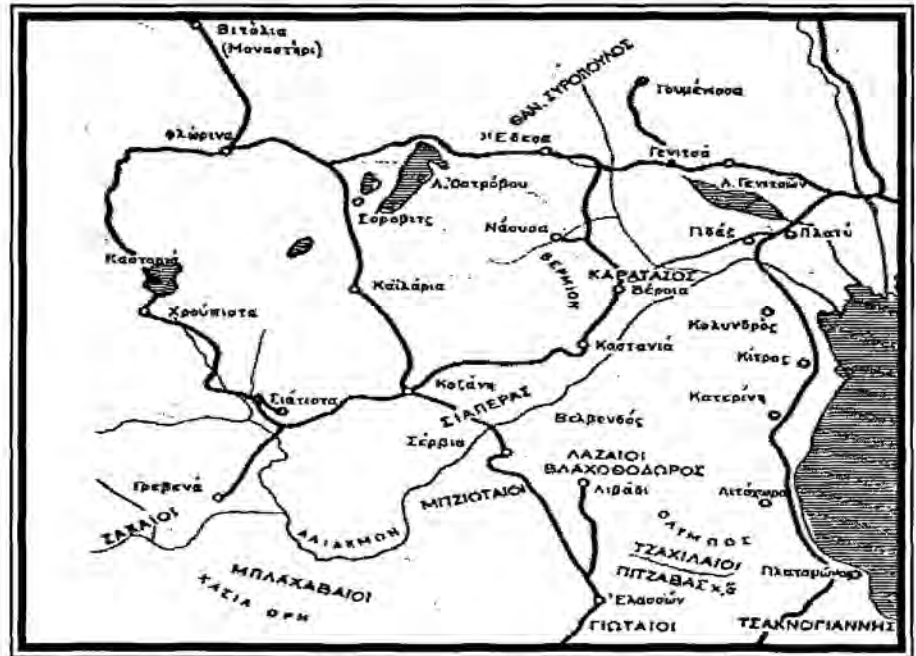
23. Κασομούλη, *ό.π.*, σελ. 49.

24. Το αρματολίκι του Νικοτσάρα μετά το θάνατό του (1807) διαιρέθηκε σε δύο τμήματα· το δυτικό του τμήμα ανέλαβε ο καπετάν Μάτζαρης με το Γούλα Δράσκου, ενώ το ανατολικό ανέλαβε ο Ταμπάκης.

κη) 300, η Καρυά 150, η Σκαμνιά 250, η Πουλιάνα (Κρυόβρυση) 150 και το Μιτσιούνι (Φλάμπουρο) 30.²⁵ Από τα παραπάνω προκύπτουν τα εξής: 1) η περιοχή ήταν πυκνοκατοικημένη και 2) η υπεροχή της Ραφάνης σε οικίες άρα και σε πληθυσμό είναι εμφανής.

Ωστόσο στο οδοιπορικό του Urquhart διαβάζουμε ότι στα 1830 έδρα του αρματολικιού είναι η Καρυά και όχι η Ραφάνη,²⁶ παρόλο που η τελευταία εξακολουθούσε να παραμένει ο μεγαλύτερος σε πληθυσμό οικισμός της περιοχής. Αν αυτό αληθεύει, τότε πρέπει να απαντήσουμε σε δυο ερωτήματα: πότε μετακινήθηκε ο Δήμος Τζαχειλάς στην Καρυά και γιατί;

Από έγγραφο όμως της 1/7/1829 των Μακεδόνων αρματολών, δημο-

Τα τελευταία αρματολίκια της Μακεδονίας κατά το πρώτο τρίτο του 19ου αι. (Χάρτης από την «Ιστορία της Μακεδονίας» του Απ. Βακαλοπούλου).

25. D. Urquhart, *ό.π.*, σελ. 189.

26. D. Urquhart, *ό.π.*, σελ. 185.

σιευμένο στο «Μακεδονικόν Ημερολόγιον» του 1910, προκύπτει ότι η Ραψάνη είναι η έδρα του αρματολικιού του κάτω Ολύμπου με κλεφταρματολό το Δήμο Τζαχειλά.²⁷ Αν αληθεύουν και οι δυο πληροφορίες που ανέφερα, τότε εύλογα μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι η μετακίνηση του Δήμου Τζαχειλά στην Καρυά πρέπει να έγινε ανάμεσα στα 1829 και 1830. Η περίοδος αυτή είναι όντως κρίσιμη όχι μόνο για την τύχη του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, αλλά και για το μέλλον των κλεφταρματολών του Ολύμπου. Όσοι από αυτούς δεν κατέφυγαν στη νότια Ελλάδα, παρέμειναν στα αρματολίκια τους και διεξήγαγαν πολεμικούς αγώνες εναντίον των Τούρκων, προκειμένου να ενσωματώσουν τις περιοχές στο ελεύθερο κράτος. Και επειδή η κατάσταση είναι ρευστή, πολλοί αναγκάστηκαν να δηλώσουν υποταγή, έστω και φαινομενικά.

Ο Δήμος Τζαχειλάς δεν υποτάχτηκε και συγκρούστηκε με τους Τούρκους.²⁸ Το γεγονός άλλωστε ότι δεν εκλήθη στη σύναξη των καπεταναίων στα Τρίκαλα (12/12/1830)²⁹ αποτελεί μια ακόμη ένδειξη ότι οι σχέσεις του με την τουρκική διοίκηση δεν ήταν καλές.

Αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε η μετακίνησή του βορειότερα, στην Καρυά σε μέρος ασφαλέστερο, ήταν ενέργεια προνοητική. Ασφαλώς η επιλογή της Καρυάς ως νέας έδρας του αρματολικιού πρέπει να συσχετισθεί με το γεγονός ότι το χωριό αυτό ήταν και ο τόπος καταγωγής του αρματολού. Δε γνωρίζουμε επίσης αν με τη μετακίνηση του αυτή αποσκοπούσε στη διεύρυνση του αρματολικιού προς δυσμάς, σε μια περιοχή όμως με αμφισβητούμενα χωριά, της δικαιοδοσίας του αρματολού Πούλιου,³⁰ υπαρχηγού πιθανόν του Ταμπάκη.

Ε. Οι σχέσεις του Δήμου Τζαχειλά με τους προεστούς της Ραψάνης - Το τέλος του

Είναι γεγονός ότι ο Δήμος Τζαχειλάς κατόρθωσε για ένα μεγάλο χρο-

27. Ανωνύμου, έγγραφον ιστορικών, *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, 1910, σελ. 332-333.

28. Α. Βακαλόπουλου, *Ιστορία της Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 631.

29. Ν. Κασομούλη, *ενθυμήματα Γ'*, σελ. 345.

30. D. Urquhart, *ό.π.*, σελ. 189.

νικό διάστημα να επιβάλει την απόλυτη κυριαρχία του στην ευρύτερη περιοχή της Ραψάνης. Αυτό φαίνεται άλλωστε και στο οδοιπορικό του Urquhart, όπου ο καπετάν Δήμος παρουσιάζεται ως ο αδιαφιλονίκητος αρχηγός της περιοχής. Η επιτυχία του αυτή ίσως να οφειλόταν και στην προσήλωση στα καθήκοντα του ως αρματολού, αφού επί σειρά ετών δεν απομακρύνθηκε από το αρματολίκι του.

Υστερα από προσεκτική μελέτη και παρατήρηση του κατάστιχου του Αγίου Αθανασίου της Ραψάνης διαπιστώνει κανείς ότι δεν εμφανίζεται καμιά πληρωμή φόρου από τους Ραψανιώτες σε Αλβανούς ή Τούρκους δερβεναγάδες,³¹ όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς σε άλλα κατάστιχα της ίδιας περίπου εποχής. Αποτελεί αυτό άραγε παράλειψη των επιτρόπων - γραφέων του κατάστιχου ή οφείλεται στη δραστηριότητα του καπετάν Τζαχείλα, ο οποίος - όπως τουλάχιστον δήλωσε ο ίδιος στον Urquhart³² - κατόρθωσε να επιβάλει την τάξη στην περιοχή του; Ασφαλώς αυτό είναι ένα θέμα που απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση.

Παρόλα αυτά οι σχέσεις του με τους προεστούς της Ραψάνης δεν ήταν πάντοτε καλές. Έτσι, όταν το 1830 ο Δήμος Τζαχείλας επισκέφτηκε τη Ραψάνη συνοδευόμενος από τον περιηγητή Urquhart, δεν τον υποδέχτηκε ούτε ένας γέρος (προεστός) του χωριού.³³ Να θυμίσουμε εδώ ότι την περίοδο αυτή σοβούσε μια σοβαρή διαμάχη ανάμεσα στους Τζαχειλαίους και στους προεστούς, η οποία εξελίχτηκε σε φοβερή σύγκρουση ανάμεσά τους. Ο Λεονάρδος αναφέρει ότι στα 1833 ο Δήμος Τζαχείλας έκαψε αρκετά σπίτια στην ενορία του Αγίου Αθανασίου, ενώ τον ίδιο χρόνο σκοτώθηκε και ο αδελφός του Κωτούλας.³⁴

Την ίδια ωστόσο εποχή ο Δήμος Τζαχείλας είχε να αντιμετωπίσει τη δυσπιστία της τουρκικής διοίκησης προς τον ίδιο και τους αρματολούς γενικότερα: μια δυσπιστία που οδήγησε τους Τούρκους στην απόφαση να καταργήσουν το αρματολικό σύστημα.³⁵ Απέναντι στην τακτική αυτή

31. Κ. Β. Σπανού, Το κατάστιχο του Αγ. Αθανασίου της Ραψάνης 1778 - 1889, Λάρισα 1982.

32. D. Urquhart, *ό.π.*, σελ. 191.

33. D. Urquhart, *ό.π.*, σελ. 190.

34. Ι. Λεονάρδου, *ό.π.*, σελ. 76.

35. Αλ. Πολίτη, *ό.π.*, σελ. κζ.

των Τούρκων ο Δήμος Τζαχειλας δεν ενέδωσε. Έτσι στις 29/5/1833 φαίνεται ότι διεξήγαγε μια νικηφόρα μάχη εναντίον των Τούρκων στην περιοχή της Καρυάς, όπως μας πληροφορεί και το δημοτικό τραγούδι, που διέσωσε ο Αθ. Οικονομίδης. Στο τραγούδι αυτό ο Δήμος δίνει οδηγίες στον αδελφό του:

*«Πάρε τα παλικάρια μας και βάλ'τα στα ταμπούρια,
Για να βαστάξουμ' τον πόλεμο, τον φοβερό εχθρό μας.
Παλικαράκια μου χρυσά, λεβέντες ξακουσμένοι,
κανείς να μη δειλιάσητε πως είν' πολλοί οι Τούρκοι.
Εμείς θα τους νικήσουμε και άλλοι τόσσοι νά 'ναι».
Κι ο πόλεμος επιάστηκε από τα δυο μέρη.
Ολημερίτσα πολεμούν και το βραδύ γυρούσι,
με τα σπαθιά στα χέρια τους Τούρκους κυνηγάνε.³⁶*

Το τραγούδι είναι χαρακτηριστικά για την αγωνιστική διάθεση και το αδούλωτο φρόνημα ενός μεγάλου κλεφταρματολού, που επέμενε ως την τελευταία στιγμή να πολεμά τον ξένο δυνάστη.

Πώς όμως αντέδρασε ο καπετάν Δήμος το 1836, όταν οι Τούρκοι αποφάσισαν να καταργήσουν οριστικά το κλεφταρμαλικό σύστημα;³⁷ Επ' αυτού δεν έχουμε πληροφορίες. Το βέβαιο πάντως είναι ότι τρία χρόνια αργότερα δηλαδή το 1839, τον βρήκε ο θάνατος στη Λαμία, σε ηλικία πενήντα περίπου ετών. Εκεί άλλωστε κατέφυγαν και άλλοι θεσσαλοί αγωνιστές - ανάμεσά τους και ο Γεώργιος Τζαχειλας - που βοήθησαν αργότερα τη Θεσσαλία να αποκτήσει την ελευθερία της.³⁸

Οι Τζαχειλαίοι λοιπόν αφού εξασφάλισαν επί μισό και πλέον αιώνα την τάξη στην ευρύτερη περιοχή της Ραψάνης, συνέδεσαν στη συνέχεια το όνομά τους με την κοινή προσπάθεια των θεσσαλών κλεφταρματολών για την οριστική αποτίναξη του τούρκικου ζυγού. Για τούτο και η προσφορά τους στην υπόθεση του Έθνους υπήρξε πολλαπλώς χρήσιμη και δίκαια καταξιώθηκε στη συνείδηση όλων.

36. Αθ. Οικονομίδης, *ό.π.*, σελ. 11-12.

37. Περ. Δουλμέ, Ένα τουρκικό μπουγιουρντί του 1836 για τη δίωξη των θεσσαλών κλεφταρματολών, *Θ.ΗΜ.* 1985, σελ. 185-189. Βλ. ακόμη Αλέξη Πολίτη, *ό.π.*, σελ. κζ.

38. Δ.Θ. Νάτσιου, *ό.π.*, σελ. 404.